

▷ SZÖVEG ÉS FÉNYKÉP: KARÁCSONYI DÁVID

BORNEÓ

DAYAKOK

ÉS VÍZI ERŐMŰVEK

Borneó belsejébe, Malajzia utolsó határvidékére tartok, a Rajang-folyón felfelé hajózva.

Az egykori fehér rádzsák országában, Sarawakban ma már nem a kalózok és a fejjadászok jelenléte, hanem Délkelet-Ázsia legnagyobb vízerőműprojektje okozza a feszült helyzetet...

dönként ugyan itthon is hallhatunk egy-egy nagyobb délkelet-ázsiai gátszakadásról, ám az kevésbé ismert, hogy e romantikusan ősinek és romlatlannak gondolt vidékek nemcsak az olajpálma-ültetvények, hanem a vízenergia szempontjából is szuperprofitot ígérnek a multinacionális vállalatok számára. A Sarawakban zajló „területfejlesztést” ráadásul a maláj kormány a megújuló energiára alapuló gazdaságfejlesztésként próbálja eladni, miközben az óriási területet érintő esőerdő-pusztítás mellett a felföldeken élő dayak őslakosság is földönfutóvá válik.

A Sarawakban zajló „területfejlesztést” ráadásul a maláj kormány a megújuló energiára alapuló gazdaságfejlesztésként próbálja eladni, miközben az óriási területet érintő esőerdő-pusztítás mellett a felföldeken élő dayak őslakosság is földönfutóvá válik.

Borneó mélye felé

A bő félnapos hajóút után Kapitba érkezem, a második „fehér rádza”, Charles Brooke által 1880-ban alapított egykori helyőrségvárosba. Az erőd elsődleges feladata a tengeri dayakok (ibanok) és a velük konfliktusban álló felföldi (orang ulu) dayak csoportok elválasztása volt. (Nem mellékesen: a dayak valójában nem népnév, hanem a maláj nyelvben a borneói őslakosságot, szó szerint „vadakat” jelent.)

A felföldi „vadak” részbeni pacifikálásával a tengerparti nagyobb városokban, Sibuban, Bintuluban és Kuchingban megtelepedő kínai bevándorlók az 1920-as évektől a dzsungel mélyén fekvő, hegyekkel körülvett Kapitban is megjelentek, mely idővel a környék fontos központjává, piac-helyévé vált, ahol az esőerdő portékái: a vadhús, a különféle gyűjtögetett növények a kínai kereskedők által kínált só, üveggyöngy és pénzermék ellenében cseréltek gazdát. A környéken a kínaiak idővel meghonosították a borstermesztést és a kaucsukfát is, így sok dayak törzs áttért a letelepedett

Óriáskígyó Kapit piacán

Napjainkban sem ritkaság, hogy a hentespulton a dzsungelből származó vadhússal találkozunk. A kígyót áruló asszony nem hord maláj fejkendőt, mivel ő keresztény dayak őslakos, nem muzulmán maláj

Hajóvonta a Rajang-folyón

A parton egy ideiglenes faberakodóhely erdőirtása, a dombtetőn pedig a Bakun-gáttól induló nagyfeszültségű távezeték látható. A borneói táj már rég nem érintetlen dzsungel

Belaga Hilton

A városi szálló kínai tulajdonosa magyarázza épp a Bakun-gát történetét. A helyi kínai diaszpóra működteti a legtöbb éttermet, ők a kereskedők és a vállalkozók is

Szőröstül-bőröstül

Dzsungel-szarvas darabolva. A helyi dayak törzsek máig megőrizték kiváló vadásztehetségüket. Érdemes megfigyelni a kezét mosó hentes malájokéitól eltérő, erősebb arcvonásait és a muzulmán öltözködés szabályait nem követő ruházatát is

életmódra. A ma már 20 ezres lakosú Kapitban, amelyet egészen 2020-ig csak hajóval lehetett megközelíteni, a keresztény kínaiak és a 20. század első felében megkeresztelt dayakok mellett jelentősebb számban élnek muzulmán malájok is, akik főként az államapparátusban dolgoznak.

Kapit egy igazi konjunktúraváros, ahol a gazdaság fő hajtóereje a kereskedelem mellett a faki-termelés. A Rajang-folyón hatalmas tutajokba összekapcsolva vontatják a fát a torkolat közelében fekvő Sibuba, ahol a nagyobb fűrészüzemek működnek. A folyó partján gyakran látni pontonokból összeállított ideiglenes kikötőket, ahová a környező dzsungelből teherautókon szállítják a fát. Az intenzív erdőirtás miatt gyakoriak a földcsuszamlások és a hatalmas árvizek is. Ilyenkor a vízzel és a hordalékkal együtt jelentős mennyiségű fauszadék is érkezik az irtásokról, a folyóparton felhalmozott óriási farakásokból, ami eltorlaszolja a közlekedés egyetlen ütőereként szolgáló folyót, akár napokra is elvágyva több tízezer embert a külvilágtól.

FÖLDGÖMB VILÁGLÁTÓ A TREND FM-EN
CSÜTÖRTÖKÖNKÉNT 16.35-KOR.
A RÁDIÓBAN VENDÉGÜNK A TÉMÁRÓL:
KARÁCSONYI DÁVID

TREND FM 94.2
GAZDASÁGI RÁDIÓ CSOPORT

KORÁBBI MŰSORAINK MEGHALLGATHATÓK:
WWW.TRENDFM.HU

◀ **Longboat – hagyományos, hosszú csónakok**

A kisebb folyók mentén sorakozó falvak számára ezek a vízitaxik jelentik az egyetlen összeköttetést a külvilággal

Mohamed születésnapját ünneplik Kapitban

A maláj férfiakat jellegzetes fekete kalapjukról, a songkokról, míg a nőket a maláj fejkendőről, a tudongról lehet felismerni.

A borneói őslakosokkal szemben ők tradicionális ruhákban járnak és nem keresztények

Borneó mélyén

A Bakun-gát építése miatt a dzsungelt feltáró úthálózat is nagyot fejlődött az elmúlt években. A dzsungel irtásain, az utak mentén először a telepese falvak kisebb parcellái, idővel pedig az óriási, több ezer hektáros olajpálmá-ültetvények is megjelennek

SANDOKAN ÉS A FEHÉR RÁDZSÁK

Malajzia Sarawak szövetségi állama 1841-ig a brunei szultán birtoka volt, aki egy brit kalandort, James Brooke-ot nevezte ki a tartomány rádzsájának – hálából azért, mert az legyőzte a portyázó kalózokat, és segítette elfojtani a dayak őslakosok lázadását. Ebből az időből származik Sandokan, a kalózvezér legendája is, aki a britek és James Brooke, a „fehér rádzsza” ellen harcolt. Sandokan, a „maláj tigris” történetét egy olasz író vetette papírra, a regényből az 1970-es években film is készült, aminek ikonikus betétdalát a Neoton Família ültette át magyar nyelvre.

Sarawak egészen a II. világháború alatti japán megszállásig a Brooke-dinasztia, a „fehér rádzsák” uralma alatt állt. Ebben az időszakban megszűntek a dayak törzsek közötti harcok, megnyílt a bevándorlás lehetősége a kínaiak előtt, és a gazdaság is fejlődésnek indult. A „fehér rádzsák” – a brit adminisztráció általános gyakorlatával szemben – a helyi maláj vezetőket is bevonták a kormányzásba. A tartomány 1888-tól brit protektorátus, majd 1946-tól brit koronagyarmat lett.

A gyarmat végül 1963-ban kapott teljes önkormányzatiságot a britektől, és még ugyanebben az évben a helyi parlament a maláj államszövetséghez való csatlakozás mellett döntött, ami a brit uralom végét jelentette. Mindezt nem nézte jó szemmel a szomszédos, szintén maláj népek lakta, Sukarno vezette, Borneó nagyobbik részére is kiterjedő Indonézia: ez 1966-ig, Sukarno megbuktatásáig tartó határvillongásokhoz, az ún. konfrontasihoz vezetett. Ekkor bontakozott ki az itteni kínaiak részvételével a Kínai Népköztársaság és a sukarnói Indonézia által támogatott sarawaki kommunista gerilla mozgalom, amely végül 1989-ben tette le a fegyvert. A fegyveres összecsapások miatt Sarawak belső területe csak ezután nyílhatott meg a külföldi befektetők és a turisták előtt.

A Magyarországnál egyharmaddal nagyobb területű Sarawak Malajzia legritkábban lakott állama, ahol a 2,6 milliós népesség felét ma is a belső területeken és a falvakban élő dayak őslakosok adják. A másik félen a főként városokban élő kínaiak és malájok osztoznak.

Ős-egyenlődsdi a hosszúházakban

Kapittól felfelé, a Pelagus-zúgón túl az esőerdő-határvidék teljesen más arca bontakozik ki. Az itt élő dayak törzsek még hagyományos hosszúházakban, nangákban élnek a folyó mentén. Egy-egy ilyen, akár 300 méteres hosszúház egy teljes falunak, akár 100 családnak is otthont adhat. A házon hosszában végighúzódnó, közösségi térként szolgáló folyosóról nyílnak az azonos alapterületű, hasonló séma szerint kialakított lakások, akárcsak egy Kádár-kori magyarországi panelházban.

Az egyenlőkön belül azonban itt is vannak egyenlőbbek: a ház tulajdonosa nem a teljes közösség, hanem a falu egyik elöljárója, az arisztokrácia tagja, aki csak más falvak vezető családjával házasodik. Őt követik a ház rendes lakói, a közösség egyenlő tagjai, de a legutóbbi időkig a rabszolgaság is jelen volt.

A folyón felfelé hajózva, a „monoton” esőerdőt időnként egy-egy parcella szakítja meg, ahol égetéses-irtásos vándorművelés keretében szárazművelésű rizst, kukoricát termesztenek. Fontos élelmiszerforrás a szágópálma puha törzsének megőrölt, keményítőben gazdag lisztje is, amely a tápiókával egyenértékű.

Rend a hosszúházban

Szigorúan szabályozott, hogy mikor ki takarítja a közösségi térként is szolgáló folyosót. Jobbra pedig az egyenlakások nyílnak

Az egyenlőkön belül azonban itt is vannak egyenlőbbek: a ház tulajdonosa nem a teljes közösség, hanem a falu egyik elöljárója, az arisztokrácia tagja, aki csak más falvak vezető családjával házasodik.

Dayak hosszúház

Általában egy-egy ilyen, akár 100 méter hosszú ház egy egész falunak otthont ad. A ház mögött, a dombtetőn lévő irtvány valójában a hagyományos égetéses-irtásos vándorművelés keretében ültetett, száraz művelésű rizsföld

Ősi falanszter vagy angolos sorház?

Mivel a földeket a falu közösen műveli, ezért mindenkinek csak egy apró díszelőkert jut

Az itt élő dayak törzsek körében még az 1960-as években is előfordult a fejedelemség rituáléja, az ellenséges törzsek harcosainak, vagy a II. világháború alatt az elfogott japán, illetve a maláj-indonéz határkonfliktus idején a fogoly indonéz katonák fejének levágása, kiszáritása, amelyeket trófeaként akasztottak fel a hosszúházakban.

A Rajang-folyón két napig felfelé utazva a rendszeres hajójáratokkal egészen Belagáig lehet eljutni. Innen tovább már csónak visz – oda, ahol egykor a penan dayakok éltek, akik még a földművelést sem ismerték. A penan törzs még a 2010-es évek elején is – gyűjtögető-vadászó népként – Borneó központi, hegyvidéki részein, az esőerdő mélyén élt.

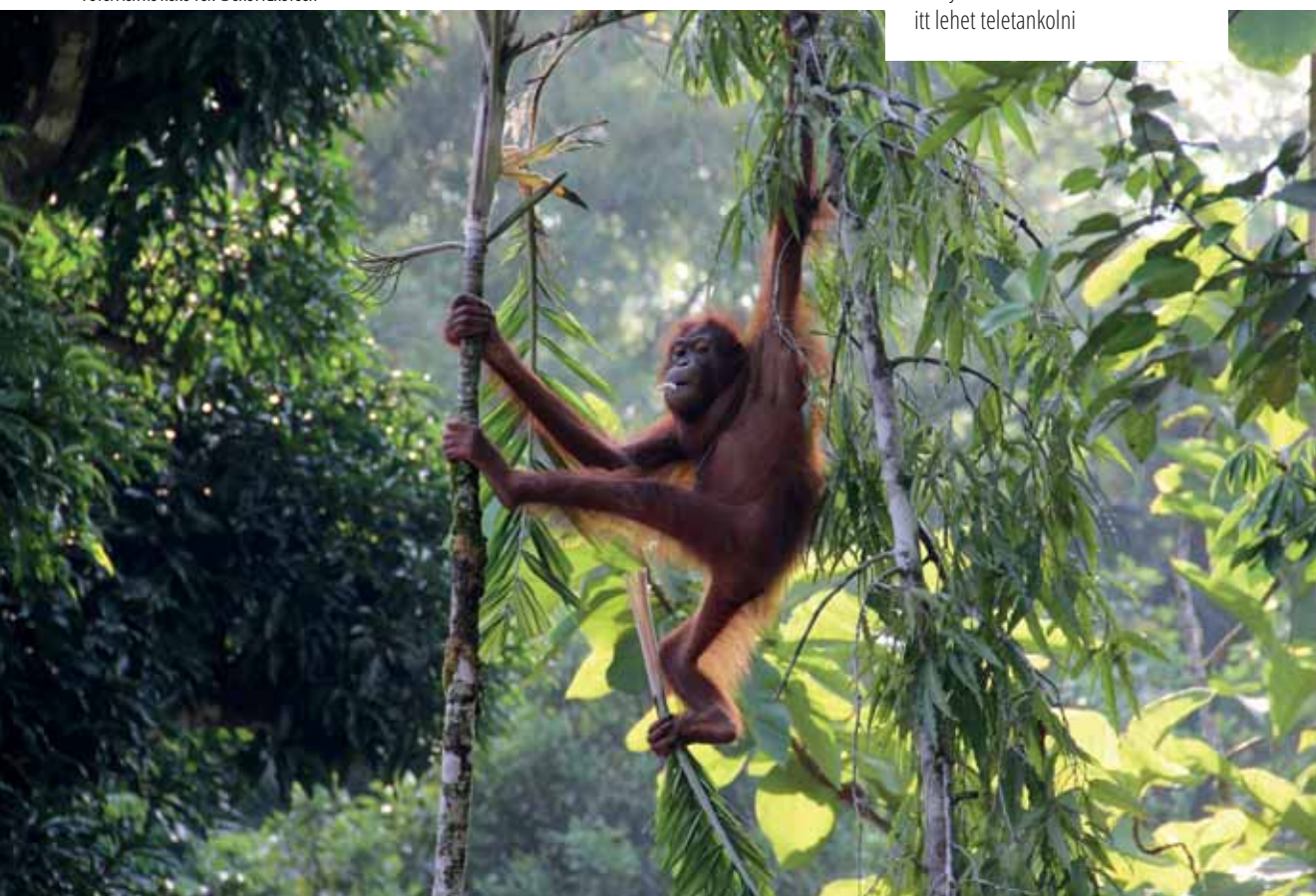

Vízi benzinkút

Csak lassítva megközelítendő!
A dzsungel országútján,
a folyón közlekedő rocsókat
itt lehet teletankolni

FOTÓ: FISH HO HONG YUN ©SHUTTERSTOCK

FOTÓ: YUMIK ©SHUTTERSTOCK

Nyugati koboldmaki

Ez a koboldmakifaj csak Borneón
és Szumátra déli részén őshonos

◀ Orángután

A Bakun-gát tározótere a világ
biológiailag legsokfélebb esőerdője
volt egykor, ahol a veszélyeztetett
orángután is élt

Az itteni elárasztott esőerdő Délkelet-Ázsia benszüllött fajokban leggazdagabb területe – kimagaslóan magas biodiverzitással. A fakitermelés által sebzett, elárasztott dzsungel a veszélyeztetett orángután otthona is.

FOTÓ: FLUKE SOMJEEN ©SHUTTERSTOCK

Orrszarvúmadár

E Borneón is élő faj
Malajzia nemzeti
madara

A Sinohydro színre lép

Belaga ma egy álmos város a dzsungelben, pár éve azonban óriási jövés-menés színhelye volt: nem messze épült fel Délkelet-Ázsia legnagyobb vízerőműve a Rajang-folyón. Az építkezés mementőjaként pár emeletes panelház emelkedik a 20 ezer lakosúra duzzasztott dzsungelváros peremén, teljesen tájidegen elemként.

Bár Malajzia leghosszabb folyóján már az 1960-as évek elején felmerült a hatalmas vízerőmű építésének lehetősége, ám a kivitelezést sokáig hátráltatták az óriási költségek és a régió bizonytalan helyzete. A többszöri

nekirugaszkodás és leállás után végül a világ legnagyobb vízerőmű-építő konzernje, a kínai Sinohydro vállalta a 160 méter magas Bakun-gát kivitelezését, a 2400 MW-os összteljesítményű turbinákat pedig egy argentin vállalat szállította. A gát mögötti, másfél balatonnyi tavat 2010-ben kezdték feltölteni, az első turbina pedig öt évvel később adott először áramot. Időközben feljebb, még mélyebben az esőerdőben elkészült az 1000 MW-os Murun-gát is, de terveznek

egyét Belaga és Kapit között, a Pelagus-zúgónál is, ami a Bakun-gát turbináinak csúcsumzetre járatását tenné lehetővé.

Az itteni elárasztott esőerdő Délkelet-Ázsia benszüllött fajokban leggazdagabb területe – kimagaslóan magas biodiverzitással. Az óriásfák, vagy épp csak felfedezett orchideafajok mellett itt nő például a világ legnagyobb virágú növénye, a raflézia is. A fakitermelés által sebzett, elárasztott dzsungel a veszélyeztetett orángután otthona is.

A tározótérből 10 ezer dayak őslakost telepítettek ki, közöttük a vándorló-gyűjtögető életmódú penan törzset is – az új környezetben el is

A CIKK MEGJELENÉSÉNEK
TÁMOGATÓJA AZ STA TRAVEL

STATRAVEL.HU

Borneói nagyorrú majom

A láperdőben élő majom az elmúlt években vált veszélyeztetett fajjává az esőerdők belső, korábban megközelíthetetlen részeinek feltárása miatt

Borneói kitta

A szarkával rokonságban álló madár nem vándorol, így az esőerdők irtása komolyan veszélyezteti az életterét

Raflézia

A világ legnagyobb virágú növénye, amely parazitaként élőködik más növényeken, és átható dögszagot áraszt magából, hogy a beporzóvarokat odavonzza, szintén őshonos Borneón. A rendkívül ritka és veszélyeztetett növény valójában csak a nagy, látványos virágból áll, amiben csupán pár napig gyönyörködhetünk

A tározótérben élő, letelepedett kayan és kenyah dayakok közül sokan az utolsó pillanatig kitartottak, és csak akkor hagyták el otthonaikat, amikor elérte őket a víz.

Erdőirtás Borneón

A hátrahagyott „sivatagot” sokféle olajpálma-ültetvény foglalja el, ahonnan az orángután, a koboldmaki, az orrszarvúmadár és a nagyorrú majom is menekülni kényszerül. (Már ahová még lehet...)

vesztették megélhetési formáikat. Belaga mellett egy új falut (Sungai Asap) húztak fel számukra – más törzsek földjén, és az ígért mezőgazdasági területnek csak töredékét kapták meg. Az új telep távol feküdt a munkalehetőségektől is, sőt az ingyenes áramból sem lett végül semmi. A tározótérben élő, letelepedett kayan és kenyah dayakok közül sokan az utolsó pillanatig kitartottak, és csak akkor hagyták el otthonaikat, amikor elérte őket a víz.

honaikat, amikor elérte őket a víz.

Voltak persze, akik szívesen fogadták a maláj kormány pénzügyi kompenzációját, mivelhogy így időlegesen jobbá vált az életük annál, mintha továbbra is a dzsungelben vadásztak volna.

A modernizációs programot a nemzetközi civil szervezetek nem nézték jó szemmel, ám őket – a sajtóval együtt – egyszerűen kitiltották a térségből. Az ún. Sarawak-jelentésben azonban napvilágra került a gigaberuházást övező korrupció, az áttelepítésre elkülönített források elsíbolása, illetve a Sinohydro által a gátba bedolgozott alacsony minőségű beton ügye. A jelentésnek nem kis szerepe volt az 1974 óta hatalmon lévő nagykoalíciós malajziai kormány 2018-as választási vereségében is.

MALAJZIA GAZDA(G)SÁGA – DIÓHÉJBAN

Az 1963-ban létrejött szövetségi állam, Malajzia területét és népességét tekintve nagyjából hazánk háromszorosa, 1 főre jutó gazdasági teljesítménye pedig kb. Magyarországéval azonos. A délkelet-ázsiai viszonylatban alacsony népsűrűségének és roppant természeti erőforrásainak, továbbá a függetlenné válás óta stabil, lényegében demokratikus politikai berendezkedésének köszönhetően vált az apró Szingapúrt és Bruneit leszámítva a térség leg-gazdagabb országává.

Malajzia jelentős bevételekre tesz szert a kőolaj- és földgáz-bányászatból, a borneói fakitermelésből, az olajpálma-ültetvényekből. A nyersanyagokra épülő gazdasági növekedés az ország ritkán lakott, keleti, borneói tartományaira, Sabahra és főként Sarawakra jellemző. Sarawak állam a világ legnagyobb trópusi fa-és fűrészáru-exportőre. Eközben a Maláj-félszigeten fekvő, sűrűn lakott nyugati országrészben a korábban jelentős kaucsuktermelést és ónbányászatot idővel felváltotta az olcsó munkaerőre alapozott mikroelektronika-ipar és az autógyártás.

TÉRKEP: KARÁCSONYI DÁVID

Kapit parti promenádja

A borneói dzsungel mélyén fekvő konjunktúraváros a gazdasági fellendülés jelei helyett inkább emlékeztet a pokol tornáczára

„Zöldenergia” már van, villanyautó még nincs

Az új országúttal együtt a motorizáció is megérkezett Belagába, ahol még öt éve is egy nagy dízelgenerátor-állomás biztosította a város áramellátását

A megújuló energia földi paradicsoma?

A Bakun-gát korábbi terveiben még az szerepelt, hogy a megtermelt áramot tenger alatti kábellel a Maláj-félsziget sűrűn lakott területére juttatják, illetve a szomszédos országokba exportálják. Az óriási költségek és a jelentős hálózati veszteség miatt e tervet végül elvetették, és helyette létrehozták a Sarawaki Megújuló Energia Korridorát, amelyet az energiaigényes nehézipar fellegvárának szántak. A paron kialakított Samalaju ipari parkba az olcsó áram és a hatalmas adókedvezmények ígéretével csábítják a multikat.

A világ legnagyobb alumíniumkohójából azonban egyelőre semmi sem valósult meg. Bár az ausztrál Rio Tintóval, a kínai Chinalcóval és az egyesült arab emírségbéli Duballal is folytak tárgyalások, végül csak a maláj Press Metal létesített két kisebb kohóüzemet. A külföldi tőkét az ausztrál OM Group mangánötvözet- és a japán Tokuyama Corporation szilíciumötvözetgyára jelenti. A szilíciumötvözetek a napelemek fontos alapanyagai, amelyek csak tovább növelik e vidék gazdaságának „zöld”-imázsát...

A feltörekvő ipari országgal, Malajziával történetük ismert európai megfelelője is, vagyis a történet számunkra sem teljesen egyedülálló. Az

Az óriási költségek és a jelentős hálózati veszteség miatt a tenger alatti kábel tervét végül elvetették, és helyette létrehozták a Sarawaki Megújuló Energia Korridorát, amelyet az energiaigényes nehézipar fellegvárának szántak.

idén júniusban Belaruszban hálózatra kapcsolt, a Rosatom által épített 2200 MW-os asztraveci atomerőmű áramával sem tudnak mit kezdeni a helyiek. Mivel az erőmű túl közel épült Vilniushoz, az EU-s országok tiltakozásként nem vesznek belarusz áramot, így az ország most óriási adókedvezményeket kínálva, kapkodva keres külföldi befektetőt – mindegy, milyen iparágban, csak sok energiát használjon, akár még rossz hatékonysággal is...

Bár mindkét beruházás szén-dioxid-kibocsátásmentes, „zöldenergiát”, a helyi lakosságnak pedig szebb jövőt ígért, valójában mindkettő az ún. greenwashing klasszikus esete, ráadásul a helyi adófizetők pénzén, azok kárára.

KARÁCSONYI DÁVID
GEOGRÁFUS, JELENLEG
A CHARLES DARWIN EGYETEMEN
ISMERKEDIK A VILÁG LEGRITKÁBBAN
LAKOTT PERIFÉRIÁINAK
TÁRSADALOMFÖLDRAJZÁVAL